

Aneta Jungbauerová: Gender v kresbě dětí předškolního věku. Bakalářská práce. – posudek vedoucího

Na 8 stranách (*Sběr dat v mateřských školkách* s. 11–13; *Metodologie a tvorba dat* s. 14–18) informuje autorka o tom, jaká data si pro zkoumání daného jevu pořídila a jak při tom postupovala. Nejdříve od čtrnácti dívek a sedmi chlapců ve věku od pěti do sedmi let, ve školkách, získala jejich kresby postavy pána a paní. Všechny kresby prezentuje v *Příloze* (s. 100–120). (Ke kritické polemice s autorkou se nabízí jak omezený počet dětí, tak jejich nerovnovážený výběr z hlediska pohlaví, ale i z hlediska věku. Pětiletých chlapců je 71%; šestiletých 14%; sedmiletých 14%. Pětiletých dívek je 43%; šestiletých je 57%; sedmiletých je 0%.) Poté se rozhodla v roli expertů na posuzování dětských kreseb oslovit rodiče, deset maminek a deset tatínků. Každý z nich posoudil všech 21 párových kreseb a odpověděl na otázky, *zda jde žena nebo muž jednoznačně poznat a podle čeho tak soudí* (s. 18). (Mimochodem, v textu se mi nepodařilo najít informaci o tom, v jakém poměru byli oslovení rodiče ke zkoumaným dětem.)

Na dalších 18 stranách kapitoly *Medailonky jednotlivých předškoláků* (s. 19–36) prezentuje autorka doplňující informace o jednotlivých 21 dětech, které získala při pozorování a rozhovorech s nimi, a to nejen v průběhu samotné kresby.

Následujících 50 stran (s. 37–87) věnuje autorka prezentaci jednotlivých kroků rozboru toho, co se může o kresbách pána a paní od oslovených dětí dozvědět z hodnocení kreseb zmíněným souborem rodičů. Tím zkoumaným psychologickým jevem je pro autorku pojem genderu používaný v kresbě.

Nejdříve, v prvním souboru analytických kroků autorku zajímala samotná *rozpoznatelnost pojmu genderu v kresbách*; kdy měřítkem byl podíl rodičů, odpovídajících *Ano*, na otázku *zda jde žena nebo muž jednoznačně poznat*. Prvním zjištěním pak bylo, že z perspektivy rodičů všechny děti použily ve svých kresbách pojem genderu v nějaké míře rozpoznatelný, že však v této míře byly mezi dětmi výrazné rozdíly. Kupodivu byly děti při kresbě ženy poněkud úspěšnější než při kresbě muže (87% vs. 71%; z maxima $21 \times 20 = 420$ bodů).

Autorku dále zajímaly korelace daného jevu s pohlavím rodičů, s pohlavím dětí a s místem jejich bydliště. Zmíňme jen zjištění týkající se pohlaví dětí. Dívky byly v rozpoznatelnosti pojmu genderu o poznání úspěšnější než chlapci (průměr 84% vs. 70%). A nejen to, kupodivu chlapci za dívkami více „zaostávají“, když mají vyjádřit „ženskost“, než když mají vyjádřit „mužskost“: pokud v celku byl rozdíl 14%, pak v případě kresby muže 11% (75% vs. 64%) a v případě kresby ženy 16% (92% vs. 76%).

Díky tomuto prvnímu souboru analytických kroků autorka došla nejen ke zmíněným zjištěním, ale nastolila i konkrétní výzkumné otázky ke zkoumanému jevu, a to zakotvené ve vlastních empirických datech (vs. v odborné literatuře či ve spekulativních úvahách). Parafrázovat je lze následovně: (1) Proč by pro děti ve věku 5–7 let mělo být snazší nakreslit jednoznačně rozpoznatelnou ženu než muže? (2) Proč by chlapci měli za dívkami zaostávat v úspěšnosti při vyjadřování pojmu genderu v kresbě? (3) A když už chlapci za dívkami zaostávají v úspěšnosti při vyjadřování pojmu genderu v kresbě, proč by měli více zaostávat při kresbě jednoznačně rozpoznatelné ženy, když její kresba je i pro chlapce snazší než kresba jednoznačně rozpoznatelného muže?

Ve druhém souboru analytických kroků pak autorka obrátila svou pozornost k *rozpoznávacím znakům*, které děti dle posuzujících rodičů použily k vyjádření ženskosti a mužskosti kreslených postav. Vyjádření rodičů roztřídila do 7 kategorií znaků: *oblečení, vlasy, doplňky, barvy, postava, identita, boty*. Pro pořádek uvádí i „nepoužitelná“ vyjádření v doplňkové kategorii – *ostatní*. (K polemice by se v řadě případů nabízela jak otázka zařazení jednotlivých odpovědí rodičů do jednotlivých kategorií, tak otázka pečlivosti autorky při sběru jednoznačně srozumitelných empirických dat. Např. hned u první kresby ženy od Elišky není jasné, proč začleňuje odpověď „červená čepička“ od jednoho tatínka jen do kategorie barvy (s. 61), zatímco odpovědi *klobouček* či

dámský klobouček od maminek začleňovala do kategorie doplňky (s. 53). A jasné pak není ani to, zda se tatínka ptala na to, zda „čepičkou“ skutečně nemyslí ženský druh pokrývky hlavy, či přece jen ano.) Autorku pak opět zajímaly korelace daného jevu s pohlavím rodičů, s pohlavím dětí a s místem jejich bydliště. A opět zmiňme jen vybraná zjištění.

Z těch 784 „použitelných“ vyjádření rodičů připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 31%, vlasy 27%, doplňky 12%, barvy 12%, postava 8%, identita 5%, boty 5%. Význam tohoto zjištění můžeme vyvodit např. ze srovnání s tím, jaké rozpoznávací znaky použili dospělí zástupci lidstva v kresbě muže a ženy, která byla součástí poselství mimozemským civilizacím na sondách Pioneer 10 (start 3. 3. 1972) a Pioneer 11 (start 6. 4. 1973). V této kresbě stojí vedle sebe nahý muž a žena. Rozlišujícími znaky jsou viditelně odlišná stavba těla (muskulatura vs. tukové polštáře); rozdíly v ne/přítomnosti viditelných orgánů zajišťujících rozmnožování (penis vs. prsa); rozdíly v délce vlasů (krátké vs. dlouhé). Dospělí zástupci lidstva tedy těch druhů znaků používali jednak méně než zkoumané děti předškolního věku. Jednak se ve dvou třetinách (resp. 66%) použitých znaků opírali o znaky biologicky významné, více méně závazné, zatímco zkoumané děti se o tyto znaky opíraly jen v 8% (kategorie *postava*) – přičemž penis nepoužilo ani jedno dítě a prsa jen sedmiletý Filip, který je navíc zobrazil metonymicky pomocí příznačného výstřihu na šatech ženské postavy (kresby č. 17; s. 116). Na rozdíl od zmíněných dospělých zástupců lidstva se tedy zkoumané děti v 92% opíraly o znaky významné kulturně, více méně nezávazné.

Pokud bychom pak na tu větší snadnost při vyjadřování ženskosti měli usuzovat z rozdílů mezi podíly jednotlivých kategorií znaků, o něž se z perspektivy rodičů dětí opíraly při kresbě jednoznačně rozpoznatelné ženy vs. muže (z těch 474 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kresby ženy připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 36%, vlasy 26%, doplňky 11%, barvy 9%, postava 4%, identita 5%, boty 8%; z těch 310 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kresby muže připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 23%, vlasy 30%, doplňky 12%, barvy 16%, postava 14%, identita 5%, boty 0%), pak by se mělo jednat vlastně jen o dva druhy znaků: pro ženy genderově příznačné oblečení a boty. Pro zkoumané děti předškolního věku by tedy mělo být snazší nakreslit ženské oblečení a ženské boty než mužské. A díky tomu by pro ně mělo být o poznání snazší nakreslit jednoznačně rozpoznatelnou postavu ženy než muže. A to přesto, že by pro ně mělo být snazší nakreslit genderově příznačnou mužskou postavu, vybrat genderově příznačné mužské barvy a i nakreslit genderově příznačné mužské doplňky.

Pokud bychom rozdíl mezi podíly jednotlivých kategorií znaků, o něž se z perspektivy rodičů dětí opíraly při kresbě jednoznačně rozpoznatelné ženy vs. muže, chtěli vtáhnout do výkladu toho, proč byli chlapci v rozpoznatelnosti pojmu genderu v kresbě celkově méně úspěšní než dívky (z těch 580 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kreseb od dívek připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 33%, vlasy 27%, doplňky 15%, barvy 6%, postava 7%, identita 6%, boty 5%; z těch 196 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kreseb od chlapců připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 20%, vlasy 29%, doplňky 2%, barvy 29%, postava 14%, identita 1%, boty 5%), pak by se mělo jednat o to, že se chlapci relativně méně než dívky spoléhali na genderově příznačné oblečení, doplňky a identitu zobrazených postav a více na barvy, postavu, případně vlasy.

Pokud bychom pak zmíněné rozdíl chtěli vtáhnout do výkladu toho, proč chlapci za dívkami více „zaostávají“, když mají vyjádřit „ženskost“, než když mají vyjádřit „mužskost“ (z těch 114 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kreseb ženy od chlapců připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 28%, vlasy 29%, doplňky 1%, barvy 22%, postava 11%, identita 1%, boty 9%; z těch 86 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kreseb muže od chlapců připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 10%, vlasy 29%, doplňky 4%, barvy 38%, postava 20%, identita 0%, boty 0%), pak by se mělo jednat o to, že se chlapci při kresbě ženské postavy relativně ke kresbě mužské postavy méně spoléhali na genderově příznačné barvy a postavu, případně doplňky; byť se relativně více spoléhali na genderově příznačné oblečení, boty a případně identitu. (To však jsou kategorie, které byly silnou stránkou dívek: z těch 351 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kreseb ženy od dívek připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 36%, vlasy 26%, doplňky 15%, barvy 5%, postava 3%, identita 7%, boty 9%; z těch 229 „použitelných“ vyjádření rodičů v případě kreseb muže od dívek připadaly na jednotlivé kategorie následující podíly: oblečení 28%, vlasy 29%, doplňky 15%, barvy 8%, postava 13%, identita 6%, boty 0%.) To, že chlapci byli

nakonec ve srovnání s dívkami relativně méně úspěšni v kresebném vyjádření ženskosti než mužskosti, by se tak dalo připisovat tomu, že ve srovnání s kresbou muže při kresbě ženy bylo pro chlapce obtížnější či identitně méně přijatelné spoléhat se na ženské barvy, ženskou postavu, případně ženské doplňky; byť pro ně bylo relativně ke kresbě muže snazší či identitně více přijatelné se spoléhat na ženské oblečení, boty a identitu. Jak jsme již konstatovali výše, tyto kategorie nebyly jejich silnou stránkou. V případě kresby ženy tak jakoby chlapci zaostávali díky tomu, že nemají stejně genderově příznačnou alternativu kategorie barvy pro pojem ženy k pojmu muže, a tak oblečením přecházejí do kategorie, pro kterou nemají zkušenost se stejně genderově příznačnou alternativou pro pojem muže. Dívky naopak jakoby získávaly tím, že se v kresbě spíše vyhýbají barvě a drží se oblečení a doplňků a identity jak v případě pojmu ženy, tak muže.

Díky tomuto druhému souboru analytických kroků tedy autorka došla nejen k dalším svébytným zjištěním o povaze rozpoznávacích znaků, které zkoumané děti použily k vyjádření ženskosti a mužskosti v kresbě. Zároveň získala i určitá vodítka k hledání odpovědí na ty její tři výše zmíněné otázky.

Autorka pak ještě věnuje 5 stran prezentaci své *Diskuze s odbornou literaturou*. Ke studiu odborné literatury si vybrala dva nesporně relevantní prameny: (1) kapitolu *Development in the Arts: Drawing and Music* z poslední edice prestižního *Handbook of Child Psychology*, kterou sepsala Ellen Winnerová; (2) knihu *Children's Drawings as Measures of Intellectual Maturity* od Dalea B. Harrise, žáka Florence L. Goodenoughové, autorky světoznámého *Draw-a-Man Test*. Autorka pak informuje, že ve zmíněné encyklopedii nenašla žádnou zmínku o tom, že by byla zkoumána problematika dětského vyjádření pojmu genderu v kresbě či rozdíly mezi dívkami a chlapci ve vývoji kresebné schopnosti. A to překvapivě, když alespoň o rychlejším vývoji kresby dívek dle Harrise informovala ve 30. letech 20. století již Goodenoughová. U Harrise, který při revizi Testu pracoval též s kresbou ženy, pak autorka nachází informaci o tom, že i jím zkoumané dívky v mladším věku vývojově předbíhaly chlapce, a to dokonce ještě více při kresbě postavy ženy, než při kresbě postavy muže. V knize však nenachází jednoznačný výklad daných jevů. A neinformuje ani o tom, že by v knize našla Harrisovo zjištění, dle kterého by dívky i chlapci produkovali relativně kvalitnější kresbu postavy ženy, než muže.

Ve studované odborné literatuře tedy autorka sice nenašla výklad rozdílu v kresebné schopnosti chlapců a dívek, kterým by se mohla inspirovat k výkladu vlastních zjištění. Dokonce ani nenašla odbornou literaturu, která by referovala o výzkumu vyjádření pojmu genderu v kresbě. Goodenoughová a v návaznosti na ni Harris se zajímali o zkoumání kresebného vyjádření pojmu lidské postavy a nikoli o vyjádření „ženskosti vs. mužskosti“. Přesto však v Harrisovi nakonec našla pramen, který obdobnými nálezy ve sféře pojmu lidské postavy k autorčiným nálezům ve sféře pojmu genderu podporuje kredibilitu jejích vlastních výzkumných zjištění týkajících se jak rozdílu v kvalitě kresby dívek a chlapců daného věku, tak rozdílné citlivosti chlapců a dívek vůči pracnosti genderově rozpoznatelné kresby muže a kresby ženy. A tak našla i pramen, který se věnuje odborné diskusi, k níž se autorka může přihlásit s poznatky z vlastního empirického výzkumu.

V souhrnu tedy soudím, že autorka splnila požadavky kladené na bakalářskou práci a že její bakalářskou práci mohu doporučit k obhajobě.

V Praze 26. 8. 2013

PhDr. Miroslav Klusák, CSc.